

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen pedagogiset periaatteet

Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen lähtökohdat

Suomalaisen koulutuspolitiikan keskeinen tavoite on koulutusmahdollisuuksien yhdenvertainen tarjoaminen kaikille oppijoille. Koulutuspolitiikassa tuodaan esille koulutuksellinen ja yhteiskunnallinen tasa-arvo, yhdenvertaisuus sekä hyvinvointi. Yhteiskunnallisen ja koulutuksellisen tasa-arvon edellytyksenä on, että jokaisella on mahdollisuus osallistua koulutukseen oppis- ja toimintaedellytyksiään vastaavasti. Tavoitteeseen pyritään kehittämällä koulutuksen malleja ja käytänteitä inklusiivisiksi, kaikille oppijoille soveltuviksi. Samaan tavoitteeseen liittyy myös pyrkimys kohti esteetöntä ja saavutettavaa koulutusta kaikilla eri koulutusasteilla. Tässä ammatillisella erityisopettajalla on merkittävä kehittäjän rooli. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen lähtökohdina ovat tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia tukevat kansalliset ja kansainväliset koulutuspoliittiset linjaukset sekä suositukset. Ammatillisen erityisopettajankoulutuksen yhtenä tavoitteena on tukea erityisopettajaopiskelijoita ja heidän organisaatioitaan yhdenvertaisuuden, saavutettavuuden ja inklusiivisen ajattelun ja toimintakulttuurin analysoimisessa, kehittämisessä ja edistämisessä.

Ammatillisen erityisopettajan työ on erityisosaamista vaativa asiantuntijatyö, joka edellyttää laaja-alaista erityispedagogista ja pedagogista osaamista: osaamista ratkaista vaativia ongelmia sekä asioiden johtamista. Menestyminen ammatillisen erityisopettajan työssä edellyttää valmiutta jatkuvaan oppimiseen. Ammatillisen erityisopettajan työssä yksilökeskeisen toimijan roolin rinnalla toteutuu yhä vahvemmin ryhmiä ja yhteisöä tukeva sekä konsultoiva rooli – myös innostajan rooli. Ammatillisen erityisopettajan työnkuva on laajentunut yksilön ja ryhmän ohjaamisesta työyhteisön ja sen sidosryhmien väliseksi monialaiseksi ja monimuotoiseksi verkostoasiantuntijatyöksi. Ammatillinen erityisopettaja on verkostoissa toimimisen asiantuntija.

Ammatillisen erityisopettajan työn arvolähtökohdina ovat eettisesti kestävät periaatteet: moninaisuuden kunnioittaminen ja kaikkien opiskelijoiden toimijuus ja oppimisen tukeminen. Osallisuuden, saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen ammatillisena erityisopettajana edellyttää hyväksyvää asennetta, riittävää teoreettista ja tutkimuksellista tietopohjaa sekä opettajan työn laajaa osaamista. Ammatillinen erityisopettaja kohtaa työssään ilmiöitä, joihin liittyviä asioita hänen on esimerkillään ja kannanotoillaan linjattava kestävästi.

Koulutuksen keskiössä on ammatillisen erityisopettajaopiskelijan osaamisidentiteetti opettajasta ammatilliseksi erityisopettajaksi. Identiteetin kehittymiseen tarvitaan tutkivaa oppimista, vahvaa teoreettista tietopohjaa sekä kokemuksia ammatillisesta erityisopettajuudesta. Ammatillisen erityisopettajuuden yhteisö voi olla erityisopettajaopiskelijalle ainakin osittain vielä vieras, joten koulutus tarjoaa yhteisöllisen kokemuksen ammatillisesta erityisopettajuudesta. Osaamisidentiteetin muodostuminen on oppimispolku, jolla orientoidutaan erityisopettajuuteen ja sen moniin eri puoliin tutkivan oppimisen kautta.

Integratiivinen osaamiskäsitys

Osaamista voidaan tarkastella integratiivisen tietokäsityksen kautta. Erityisopettajan on osattava soveltaa teoreettista tietoa käytäntöön ja toisaalta kyettävä tarkastelemaan käytännön kokemuksia suhteessa teoriaan. Teoreettista tietoa muunnetaan muotoon, jossa sitä voidaan hyödyntää käytännön tilanteissa monimutkaisten ja yllättävien ongelmien ratkaisemisessa tulevaisuusorientoituneesti. Käytännön kokemusten kautta syntyvää tietoa käsitteellistämällä ymmärrys oppimiseen kuuluvista ilmiöistä ja niiden välisistä suhteista lisääntyy ja syvenee. Asiantuntijan osaamisessa ei kuitenkaan riitä pelkkä teoreettisen tiedon soveltaminen käytäntöön. Itsesääätelytieto ja toiminnansääätelytieto kehittyvät, kun ihminen pohtii, tutkii ja arvioi omaa tietämistään, toimintaansa ja kokemuksiaan erilaisissa toimintaympäristöissä. Ammatillisen erityisopettajakoulutuksen myötä halutaan varmistaa opiskelijoiden tiedot, taidot ja osaaminen toimia ammatillisen erityisopettajan työssä.

Opintojen käytännön toteutuksen perusta

Ammatillisen erityisopettajakoulutuksen toteutuksessa korostuvat laajat, erityisopettajan työstä nousevat asiat, ilmiöt ja ongelmat, joita on koottu opetussuunnitelmassa opintokokonaisuuksiksi ja -jaksoiksi. Ammatillisen erityisopettajan opintojen käytännön toteutuksen painopiste on toiminnassa, yhteisessä tiedon ja osaamisen rakentumisessa sekä erilaisten vaihtoehtoisten näkökulmien löytymisessä. Ammatillisessa erityisopettajakoulutuksessa painotetaan osallistavaa pedagogiikkaa, opiskelijan omaa aktiivisuutta, tutkivaa oppimista, yhteistä tiedon tuottamista ja arviointia sekä uusien toimintakäytänteiden kehittämistä.

Opintojen käytännön toteutuksessa huomioidaan seuraavat viisi näkökulmaa:

Henkilökohtaisuus mahdollistaa opintoihin ja opiskelemiseen kiinnittymisen.

Henkilökohtaisuuteen kuuluu, että opiskelija sitoutuu tietoisesti oppimisprosessiin ja työskentelee aktiivisesti työstään opittavaa uutta tietoa ja kokee olevansa itse vastuussa oppimisen tuloksista. Mahdollisuus vaikuttaa omaan toimintaan ja ympäristöön, monimutkaista toimintaa kuten ajattelua ja suunnittelua vaativat työt sekä vapaus suunnitella omia opintopolkuja auttavat rakentamaan erityisopettajakoulutuksesta itselle tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden.

Ohjauksellisuus on perusta kohtaamiselle ja tavoitteellisuudelle.

Opetus ja ohjaus ovat yhteistoimintaa, jossa tuetaan ja edistetään oppimis-, kasvu-, työ- tai ongelmaratkaisuprosesseja henkilön toimijuutta vahvistavilla tavoilla. Hyvä opetus ja ohjaus toteutuvat kunnioittavassa, rakentavassa kohtaamisessa ja dialogisessa vuorovaikutuksessa. Ohjauksellisuuden toteutumisessa on keskeistä tavoitteellinen toiminta, reflektion tukeminen, emotionaalinen läsnäolo ja aito dialogi. Tavoitteena on tukea sekä opiskelun ja työtehtävien edellyttämän osaamisen syntymistä että persoonallisuuden kasvua.

Autenttisuus liittyy toiminnan todellisuudenmukaisuuteen.

Autenttisuus ei toteudu vielä siinä, että tehtävät tai ympäristö ovat mahdollisimman ”todellisuutta vastaavia”, vaan kyse on opiskelijalta edellytettävän toiminnan ja tiedollisen prosessoinnin autenttisuudesta. Autenttisuus siis toteutuu opiskelijan, tehtävien ja ympäristön yhteisessä vuorovaikutuksessa. Erityisopettajankoulutuksessa tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja harjoitella aidoissa erityisopettajan työtilanteissa tarvittavia menetelmiä ja toimintatapoja.

Yhteistoiminnallisuus ohjaa käytännön toimintaa.

Yhteistoiminnallisuus tarkoittaa, että opiskelijat työskentelevät yhdessä ja rakentavat uutta tietoa yhteistyössä sekä toistensa kanssa että erilaisten oppilaitosten ulkopuolisten tahojen kanssa käyttäen hyödyksi toistensa tietoja, taitoja ja osaamista. Siinä korostuu sekä yksilöllinen että yhteinen vastuunottaminen, ja sillä pyritään mahdollisimman hyvin henkilö- ja ryhmäkohtaisiin oppimistuloksiin. Yhteistoiminnallisuus erityisopettajankoulutuksessa näkyy oppijayhteisön ja -tiimin yhteisenä suunnitteluna, vertaisarviointina, vertaisohjauksena, oppimiskumppanuutena ja projektimaisuutena.

Muovautuvuus mahdollistaa monenlaisia ratkaisuja.

Muovautuvuus tarkoittaa kykyä mukauttaa toimintaa ja suunnitelmia uusien, muuttuvien ja epävarmuutta tuovien tilanteiden edellyttämällä tavalla. Se tarkoittaa niin ajattelun, toiminnan, tehtävien, suunnitelmien kuin myös rakenteiden joustavuutta. Erityisopettajankoulutuksen toteutussuunnitelmassa tämä näkyy yksilöllisinä opiskelupolkuina: henkilökohtaisina ratkaisuin hankkia ja osoittaa osaamista.

Arviointi

Osaamisperustainen koulutus pohjautuu opiskelijan olemassa olevan osaamisen tunnistamiseen, tarvittavan osaamisen hankkimiseen sekä osaamisen arviointiin. Arvioinnin lähtökohtana ovat koulutuksen osaamistavoitteet ja arviointikriteerit. Arviointi on oppimisen tukemista, ja sen tehtävä on suunnata opiskelijan toimintaa kohti tulevaisuutta, ammatillisen erityisopettajan työtä. Oppijan omaa aktiivisuutta korostavaan ja vastavuoroiseen arviointiin kuuluu itse-, vertais- ja työelämäarviointi sekä opiskelun etenemistä ja tavoitteiden saavuttamista peilaava palaute.

Osaamistavoitteet on laadittu laajassa verkostoyhteistyössä, jossa on laajasti ollut mukana ammatillisten oppilaitosten ja ammattikorkeakoulujen henkilöstöä, TAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun alumneja, opiskelijoita ja muita sidosryhmiä. Lisäksi osaamistavoitteissa näkyvät ammatillisen erityisopettajankoulutuksen valtakunnalliset laatusuosituksot. Tavoitteissa on huomioitu myös koulutusta määrittävät säädökset.

Erityisopettajankoulutuksessa opiskelija saa vastuuta oman oppimisensa ja osaamisensa arvioinnista ja suunnittelusta. Osaaminen osoitetaan ja arvioidaan ennalta sovitulla tavalla, jossa huomioidaan tilanteen ainutkertaisuus. Osaamisen arvioinnissa verrataan opiskelijan hankkimaa osaamista osaamistavoitteisiin. Kun tavoitteissa kuvattu osaaminen on kaikilta osin osoitettu, todetaan osaaminen ja arvioidaan hyväksytysti suoritetuksi. Osaamisperustaisuuden periaatteiden mukaan koulutuksessa ei määrätä yksittäistä tapaa, jolla tarvittava osaaminen hankitaan. Osaamisen hankkimistapoja voi olla useita, ja ne voivat vaihdella eri opiskelijoiden kohdalla.

Osaamisperustainen oppiminen on autenttista ja työelämälähtöistä, ja se vahvistaa erityisopettajaopiskelijan osaamisidentiteettiä jatkuvana oppijana, oman työnsä kehittäjänä ja yhteiskuntavastuullisena toimijana. Tärkeän oppimisympäristön tarjoaa ammatillisen opettajakorkeakoulun järjestämä opetus, ohjaus ja digitaaliset ympäristöt.

Keskeisinä oppimis- ja arviointiympäristöinä toimivat myös erityisopettajaopiskelijan työ- ja toimintaympäristöt. Opiskeluprosessin kuluessa opiskelijat toimivat tiimeissä: oppivat yhdessä ja refleктоivat omia käsityksiään. Yhteisöllisyyden periaatteen mukaisesti toiminta tiimin jäsenenä tukee opiskelua, ja samalla vertaisohjauksen merkitys tulee näkyviin.